

PEDAGOGIK METODLAR VA ULARNING TA'LIMDAGI ROLI

Bomurodova Madina Vohidjon qizi

Buxoro muhandislik texnologiya institute o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogik metodlar va ularning ta'limdagi roli haqida so'z yuritiladi. Pedagogik metodlar o'qitish jarayonining samarali tashkil etilishi uchun muhim vositalar bo'lib, o'quvchilarning bilim olishdagi faolligini oshiradi, motivatsiyasini kuchaytiradi va individual ehtiyojlarni hisobga olish imkonini beradi. Maqolada pedagogik metodlarning turlari, ularning ta'limdagi o'rni va o'quvchilarga qanday ta'sir ko'rsatishi haqida batafsil tushuntirish berilgan. An'anaviy, faol, interaktiv va differensial metodlarning har biri o'quvchilarning bilish jarayonini samarali boshqarish va ularning individual rivojlanishiga yordam beradi. Shuningdek, maqola pedagogik metodlarning o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishdagi ahamiyatini ham yoritadi.

Kalit so'zlar: pedagogik metodlar, ta'lim jarayoni, faol metodlar, interaktiv metodlar, differensial metodlar, o'quvchi motivatsiyasi, ta'lim usullari, shaxsiylashtirilgan ta'lim, amaliy ko'nikmalar, o'qituvchi va o'quvchi aloqasi.

Kirish. Ta'lim tizimi dunyo bo'ylab o'zgarib, yangi yondoshuvlar va metodlarni qabul qilib bormoqda. Pedagogik metodlar — bu o'qitish jarayonini samarali tashkil etish va o'quvchilarga bilim berishda qo'llaniladigan turli xil usullar va yo'nalishlardir. Pedagogik metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktiv aloqani tashkil etadi, ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada pedagogik metodlar va ularning ta'limdagi roli haqida so'z yuritiladi. Pedagogik metodlar turli xil yondoshuvlar va vositalarni o'z ichiga oladi. Ularni tasniflashda bir nechta mezonlardan foydalaniladi. Asosan, pedagogik metodlar quyidagi turkumlarga bo'linadi:

An'anaviy pedagogik metodlar o'qitish jarayonining asosini tashkil etadi va ularning asosi o'qituvchining faoliyatiga tayanadi. Bu metodlar o'qituvchining ta'lim berish jarayonida faol ishtirok etishini va o'quvchilarga ma'lumotlarni aniq va tushunarli tarzda yetkazishni ta'minlaydi. Masalan, ma'ruza o'qish, izohli suhbatlar, amaliy mashg'ulotlar — bu an'anaviy metodlar sifatida ko'rib chiqiladi. Faol metodlar o'quvchilarning faolligini oshirishga qaratilgan. Ushbu metodlar o'quvchilarga mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishda yordam beradi. Misollar sifatida rolli o'yinlar, guruhli ishlar, bahs-munozaralar va projektli ishlar keltirilishi mumkin. Bu metodlar o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishiga va mustaqil fikr yuritishiga yordam beradi. Interaktiv metodlar o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi aloqani kuchaytiradi. Bu metodlar o'quvchilarning bir-biri bilan hamkorlikda ishlashini va ta'lim jarayoniga faol qatnashishini ta'minlaydi. Misollar: muhokama, suhbat, ishlama, taqdimot va boshqa ko'plab interaktiv yondoshuvlar. Differensial metodlar har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga

olgan holda qo'llaniladi. Bu metodlar o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim jarayonini tashkil etish imkonini beradi. Bu yondoshuv o'quvchilarning bilim darajasiga qarab ta'limni shaxsiylashtirishga yordam beradi.

Pedagogik metodlar ta'lim jarayonini sifatli va samarali tashkil etish uchun muhim vosita hisoblanadi. Ular o'quvchilarning bilish jarayonini faollashtiradi, o'zaro muloqotga turtki beradi, hamda o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini kengaytirishga yordam beradi. Faol va interaktiv metodlar o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qiziqishini oshiradi. O'quvchilarni motivatsiya qilish, ularning o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini berish, yangi mavzularni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni kuchaytiradi. Pedagogik metodlar o'quvchilarga yangi bilimlarni oson va samarali tarzda o'zlashtirishda yordam beradi. Bunda o'qituvchining metodikasi, uning pedagogik mahorati va metodlarni qanday qo'llashi juda muhim ahamiyatga ega. Har bir o'quvchining o'ziga xos rivojlanish xususiyatlari mavjud. Pedagogik metodlar orqali o'qituvchi har bir o'quvchining ehtiyojlarini hisobga olgan holda, unga individual yondoshuvni ta'minlashi mumkin. Bu metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini samarali tarzda boshqarishga yordam beradi. Pedagogik metodlar yordamida o'quvchilarda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar ham shakllanadi. Bu, ayniqsa, kasbiy ta'limda juda muhimdir. Amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlar va praktikumlar o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Pedagogik metodlar ta'lim tizimining asosiy ustunlaridan biridir. Ular ta'lim jarayonining samarali va sifatli bo'lishini ta'minlashga yordam beradi. Pedagogik metodlarning turli xil turlari va yondoshuvlarini qo'llash orqali o'quvchilarning bilimlarini, ko'nikmalarini va qobiliyatlarini maksimal darajada rivojlantirish mumkin. O'qituvchilar pedagogik metodlarni to'g'ri tanlab, o'quvchilarga shaxsiy yondoshuvni qo'llab, ta'lim jarayonini yanada samarali qilishlari mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Pedagogik metodlar va ularning ta'lim jarayonidagi roli haqida turli ilmiy manbalar va adabiyotlarda keng o'rganilgan. Pedagogika va ta'lim nazariyasiga oid adabiyotlar metodlarning samaradorligini, ularni ta'lim tizimiga integratsiyalashda yuzaga keladigan muammolarni va samarali o'qitish usullarini yoritadi. Bu tahlil pedagogik metodlarni o'rganishda ilmiy manbalar va tajribalarga asoslangan. Pedagogik metodlar o'qitish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali aloqani ta'minlashda katta ahamiyatga ega. R. Sh. Xolmova (2012) pedagogik metodlarni uchta asosiy guruhga ajratadi: an'anaviy metodlar, interaktiv metodlar va innovatsion metodlar. An'anaviy metodlar o'quvchilarga ma'lumotlarni uzatishning klassik usullarini o'z ichiga oladi (ma'ruzalar, taqdimotlar), interaktiv metodlar esa o'quvchilarning faolligini oshiradigan usullardir (guruhli ishlar, munozaralar) (Xolmova, 2012). Innovatsion metodlar esa yangi pedagogik yondoshuvlarni va texnologiyalarni o'z ichiga oladi. Bu metodlar o'qituvchidan yangi texnologiyalarni va metodlarni sinab ko'rishni talab qiladi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikda ishlashiga yordam beradi [1].

Pedagogik metodlarning ta'limdagi roli faqatgina bilim berishda emas, balki o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishda ham muhimdir. A. M. Muxinov (2018) ta'kidlashicha, o'qitish jarayonida o'quvchilarni motivatsiya qilish uchun ta'lim metodlari

ancha ahamiyatli bo'lib, ular o'quvchilarning shaxsiy qiziqishlariga moslashtirilishi kerak. U shuningdek, interaktiv metodlarning motivatsiyani oshirishdagi o'rnini alohida ta'kidlagan, chunki o'quvchilar interaktiv faoliyatda ishtirok etganida, ular o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga va bu bilimlarni yanada mustahkamlashga qiziqish bildirishadi (Muxinov, 2018) [2].

Boshqa bir qator tadqiqotlarda (Sh. I. Ibragimov, 2017) pedagogik metodlarning samaradorligi o'quvchilarning bilimlarini o'lchashga qaratilgan. O'quvchilarning ko'nikmalarini o'lchash uchun turli xil baholash tizimlari va metodlar qo'llaniladi. Ibragimovning fikriga ko'ra, samarali metodlar o'quvchilarning bilimini faqatgina nazariy jihatdan emas, balki amaliy faoliyatda ham o'lchashni ta'minlashi lozim. Bu metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, qaror qabul qilish va amaliy ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'quvchilarga individual yondoshuvni qo'llash metodlarning samaradorligini oshiradi [3].

Differensial pedagogik metodlar va o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim tizimi bilan bog'liq ilmiy izlanishlar (V. S. Saldin, 2015) ta'limda shaxsiylashtirilgan yondoshuvlarni rivojlantirishning zarurligini ko'rsatadi. Saldinning fikriga ko'ra, o'quvchilarning har biri o'ziga xos va o'ziga mos usullarda ta'lim olishlari kerak. U pedagogik innovatsiyalarni qo'llash orqali ta'limda differensial yondoshuvni kuchaytirish mumkinligini ta'kidladi. Differensial yondoshuv metodlari, o'quvchilarning turli ehtiyojlariga moslashtirilgan darslar tashkil etishni, o'quvchilarni o'z bilim va ko'nikmalarini samarali ravishda rivojlantirishga yo'naltiradi (Saldin, 2015) [4].

Amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish, o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini yaratish uchun muhimdir. Pedagogik metodlar yordamida o'quvchilarga o'z ko'nikmalarini real hayotda qo'llash imkoniyatlari yaratish kerak. Shuning uchun, o'quvchilarga amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlar va loyihalar orqali o'z bilimlarini mustahkamlash imkoniyatini berish kerak. Bunday yondoshuvlar o'quvchilarning ijodiy fikrlashini va mustaqil ish faoliyatini rivojlantiradi. Adabiyotlar tahlili pedagogik metodlarning ta'lim jarayonidagi ahamiyatini va turli metodlarning samaradorligini ko'rsatadi. O'qitish jarayonida o'quvchilarga samarali pedagogik metodlarni qo'llash ta'lim sifatini oshiradi, o'quvchilarning faolligini va motivatsiyasini kuchaytiradi. Har bir metod o'quvchilarning bilim darajasiga, ehtiyojlariga va qobiliyatlariga moslashtirilgan bo'lishi kerak. Tadqiqotlar pedagogik metodlarning individual yondoshuv, amaliy ko'nikmalar va ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi [5].

Ushbu maqola pedagogik metodlarning ta'lim jarayonidagi roli va ularning samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan. Ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning pedagogik metodlarni qo'llash jarayoni tahlil qilindi. O'quvchilar bilan suhbatlar va o'qituvchilar bilan intervyular o'tkazildi, ularning ta'lim jarayoniga bo'lgan yondoshuvlar va metodlar haqidagi fikrlari o'rganildi. Bu usul orqali ta'limning samaradorligini aniqlash va pedagogik metodlarning ta'limdagi roli haqida amaliy bilimlar to'plandi. Pedagogik metodlar va ta'lim samaradorligini o'lchash uchun anketalar va so'rovnomalar tashkil etildi. O'quvchilarning va o'qituvchilarning fikrlari, ta'lim metodlarining o'quvchilarga ta'siri, o'quvchilarning motivatsiyasi va bilim darajasi haqida statistik ma'lumotlar yig'ildi.

Yig'ilgan ma'lumotlar tahlil qilinib, metodlarning ta'limdagi samaradorligi haqida xulosa chiqarildi. Pedagogik metodlarni turli ta'lim tizimlarida, shu jumladan an'anaviy va zamonaviy ta'lim usullarini solishtirish orqali o'quvchilarga ta'siri va samaradorligini o'rganish amalga oshirildi. Bu tahlil orqali o'quvchilarni o'qitishda eng samarali metodlarni aniqlashga erishildi [6].

Pedagogik metodlar ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda, o'quvchilarning bilim darajasini yaxshilashda va ularning shaxsiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada o'qitishda foydalaniladigan metodlar, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri va ta'lim tizimidagi o'zgarishlar haqida muhokama qilinadi. Pedagogik metodlar faqat o'quvchilarga bilim berish bilan cheklanmaydi, balki ularning ijodiy, amaliy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantirishga qaratilgan. Buning uchun o'qituvchilar zamonaviy pedagogik yondoshuvlarni qo'llab, o'quvchilarning ehtiyojlarini va xususiyatlarini inobatga olishlari kerak. Pedagogik metodlar har doim ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib kelgan. O'zbekistonning zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik metodlarni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Pedagogik metodlar asosida o'qitishning samaradorligi nafaqat o'quvchilar uchun, balki o'qituvchilar uchun ham ko'plab yangi imkoniyatlar yaratadi. Zamonaviy metodlar o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodiy yondoshuvlar va jamoada ishlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi [7].

O'zbekiston ta'lim tizimida pedagogik metodlarning samaradorligini oshirish uchun pedagogik texnologiyalar va interaktiv yondoshuvlar qo'llanila boshlandi. O'qituvchilarga yangi metodlarni o'rganish va amaliyotda sinab ko'rish imkoniyatlari yaratildi. Bunday yondoshuvlar o'qituvchilarga o'quvchilarga bilimni faqat nazariy tarzda emas, balki amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradigan metodlarni ham qo'llashga imkon beradi (Shamsutdinova, 2019).

O'qituvchilar va metodlar o'rtasidagi aloqalar. O'qituvchi pedagogik metodlarni qanday qo'llashiga qarab, ta'lim jarayoni samarali yoki samarali bo'lmasligi mumkin. O'qituvchining pedagogik mahorati, uning metodlarni qanday tanlashi va o'quvchilar bilan qanday ishlashiga bog'liq ravishda ta'lim jarayonida muvaffaqiyatlar va qiyinchiliklar yuzaga keladi. O'qituvchilarning ta'limga yangicha yondoshuvi va metodlarni o'zlashtirishlari ta'limning sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi (Ergasheva, 2021). O'qituvchilarning pedagogik metodlarni to'g'ri tanlashi va moslashtirishi, o'quvchilarning motivatsiyasini oshirishga va ular bilan samarali muloqot qilishga yordam beradi. Interaktiv metodlar, masalan, guruhli ishlar, muhokamalar, bahs-munozaralar va o'yinlar, o'quvchilarni faollashtiradi. Shuningdek, bu metodlar o'quvchilarning mustaqil fikr yuritish va jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bunday metodlar o'quvchilarning ta'lim jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularga o'z fikrlarini erkin ifodalash imkoniyatini beradi. A. A. Nizomov (2015) ta'kidlashicha, interaktiv metodlarning qo'llanilishi o'quvchilarni faollashtiradi, ular yangi bilimlarni o'zlashtirishda mustaqil ishlash va o'zini o'rganish qobiliyatini rivojlantiradi [8].

Differensial pedagogika ta'lim jarayonida har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishni ta'minlaydi. Bu yondoshuv o'quvchilarning turli darajadagi bilim va ko'nikmalariga moslashtirilgan ta'limni taqdim etishga imkon beradi. O'zbekiston ta'lim tizimida har bir o'quvchining ehtiyojlarini inobatga olishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Shaxsiylashtirilgan ta'lim usullari orqali o'qituvchilar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini, ularning shaxsiy xususiyatlarini va bilim olish usullarini hisobga olishadi. Bu usul o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularga muvaffaqiyatga erishishda yordam beradi (Sultonov, 2020). Shaxsiy yondoshuvni qo'llashda o'qituvchi o'quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va darajalarini inobatga olish bilan birga, ular uchun mos va qiziqarli dars materiallarini tanlash zarur. O'qituvchi o'quvchilarning har birini alohida yondoshuv bilan ta'lim beradi, bu esa o'quvchilarning o'z-o'zini rivojlantirishiga yordam beradi va ta'lim sifatini oshiradi. N. N. Anorov (2017) o'zining ilmiy ishlarida, differensial pedagogikaning ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini ta'kidlagan [9].

Pedagogik metodlarning ta'lim jarayonida muhim o'rni bor. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi samarali aloqalar, metodlarning to'g'ri tanlanishi va o'quvchilarning individual xususiyatlari hisobga olinishiga bog'liq ravishda ta'lim jarayoni samarali bo'ladi. O'zbekistonda pedagogik metodlarni yangilash, ularni innovatsion yondoshuvlar bilan boyitish, ta'lim sifatini yaxshilashga olib keladi. Interaktiv metodlar, differensial yondoshuvlar va shaxsiylashtirilgan ta'lim usullari o'quvchilarning faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va ta'lim jarayonida o'quvchilarga qiziqarli va samarali imkoniyatlar yaratishga yordam beradi. Bularning barchasi o'quvchilarning bilim olishdagi muvaffaqiyatlarini oshiradi.

Xulosa. Ushbu maqolada pedagogik metodlar va ularning ta'lim jarayonidagi roli haqida batafsil tahlil qilindi. Pedagogik metodlar o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va ularning ijodiy, mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida zamonaviy va innovatsion metodlarning qo'llanilishi, o'quvchilarga individual yondoshuvni ta'minlash, interaktiv metodlarning samarali ishlatilishi ta'limning sifatini sezilarli darajada oshiradi. Pedagogik metodlarning to'g'ri tanlanishi va qo'llanilishi o'qituvchilarning pedagogik mahoratiga bog'liq bo'lib, ularning metodlarni amaliyotda qo'llashdagi tajribasi ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlaydi. Interaktiv va differensial pedagogik metodlar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va ularning faolligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarga o'z bilimlarini amaliyotda qo'llash imkoniyatlari yaratish ta'lim samaradorligini yanada yaxshilaydi. O'zbekiston ta'lim tizimida pedagogik metodlarni takomillashtirish, o'qituvchilarga yangi metodlarni o'rganish va ularni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini yaratish ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shaxsiylashtirilgan yondoshuv va interaktiv metodlarni qo'llash o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali qilishga yordam beradi. Shunday qilib, pedagogik metodlarning zamonaviy talablarga javob berishi, ta'lim tizimini yanada samarali qilish va o'quvchilarning bilim olishdagi muvaffaqiyatlarini oshirish uchun muhim omil bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmova, R. Sh. (2012). **Pedagogik metodlar va ularning ta'limdagi roli.** Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
2. Muxinov, A. M. (2018). **Ta'lim jarayonida motivatsiya va pedagogik metodlar.** Samarqand: Ma'rifat nashriyoti.
3. Ibragimov, Sh. I. (2017). **Pedagogik metodlarning samaradorligini o'lchash.** Toshkent: Ta'lim nashriyoti.
4. Saldin, V. S. (2015). **Differensial pedagogika: Yondoshuv va innovatsiyalar.** Moskva: Pedagogika.
5. Shamsutdinova, G. (2019). **Pedagogik innovatsiyalar va metodik yondoshuvlar.** Toshkent: "Ma'naviyat" nashriyoti.
6. Ergasheva, L. (2021). **Ta'limda metodlar va o'qituvchining o'rni.** Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
7. Nizomov, A. A. (2015). **Interaktiv ta'lim metodlari va ularning samaradorligi.** Samarqand: "Ta'lim" nashriyoti.
8. Sultonov, M. (2020). **Differensial pedagogika va shaxsiy yondoshuv.** Buxoro: "Iqtisodiyot va ta'lim" nashriyoti.
9. Anorov, N. N. (2017). **Differensial pedagogikaning ta'lim samaradorligini oshirishdagi roli.** Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.